

Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadieninis priedas

1999 m. spalio 23 d.

Nr. 207 (39)

Saturday supplement October 23, 1999

No. 207 (39)

Partizanė. Laisvės kovų archyvas. 1994.

Moterys ir rezistencija Lietuvoje

Ona Voverienė

Lietuva šimtmečiais buvo karų ir grobiškių žygių — tai į Rytus, tai į Vakarus — kryžkele. Okupantai ne tik žudė ir naikino šviesiausius tautos žmones, bet ir stengėsi nutautinti juos, pavergti jų protą ir dvasią, primesti jiems savo kultūrą ir vertybių sistemas. Gal todėl Lietuvoje tokia gyva rezistencinė dvasia.

Tautos išlikimo klausimas mums visada buvo aktualus. Todėl mūsų žmonių ir lietuvių moterų vertybių sistemoje patriotizmas šimtmečiais užėmė svarbiausią vietą.

Legendomis ir padavimais apipinta lietuvių moters meilė savo tėvynei, stipresnė už meilę savo mylimiesiems ir artimiesiems, Simonas Daukantas, pirmasis lietuvių istorikas savo *Darbuose senovės lietuvių kalbėnų ir žemaičių* pasakoja apie Lietuvos kunigaikščio Karjoto dukterį Žvilpę, kuri dėl tėvynės laisvės nepagalėjo savo mylimojo išdaviko... Išvardijęs Živilės narsumą, kantišumą, tėvynės meilę ir kitas dorybes, S. Daukantas rašė „...skaiciau darbus graikų ir romanų, ir kitų giminii, vie nok ne kokioj giminėj taip garbingos mergaitės neradau“ (cit. pagal Daujotytės. V. *Moterys dalis ir dalis*, a.v., 1992, p.21).

Adomas Mickevičius, sielodamasis dėl savo tėvynės Lietuvos likimo ir didžiudamasis ja, jos tolimą ir garbingą praeitimi, sakė, kad jis kūrė patiesišką, amžinam gyvenimui. Gražina, kunigaikščio Liutaurio žmona, apsiėmusi vyro šarvais, išvedė karį į mūšį su amžiniais Lietuvos priešais kryžiuočiais. Ji ne tik apgynė tėvynę, bet ir išgelbėjo savo vyrą nuo amžinos išdavystės gedos, žuvo dėl šių idealų.

Praeitį šimtmečio pabaigoje ir šio pradžioje daktaro Vinco

Kudirkos įsiūbuotas tautinio atgimimo varpas žadino patriotinius jausmus, kvietė Lietuvos miestus ir kaimus į savo valstybės atkuriamą darbą.

Neseniai istorikai sugrąžino Lietuvai vieną žymiausių jos dukterų, rezistentę lenkų okupacinio režimo metu Marcelę Kubiliūtę, 1919 metais tapusią lietuvių karo žvalgybos, tuo metu žengusios pirmuosius žingsnius, rezidente Vilniuje. Kartu su bendražyge Ona Mokolauskaite jos atskleidė bene didžiausią prieškarinio Lietuvos lenkų samokslą prieš jauną Lietuvos valstybę, demaskavo lenkų šnipinėjimo centrą POW Kauno apykarde. Marcelė Kubiliūtė už žvalgybinę veiklą buvo apdovanota Vycio ordinu. Kaip ir daugelis to meto lietuvių inteligentų, prasidėjus sovietinei okupacijai, ji buvo NKVD areštuota, nuteista, kentėjo Sibiro kalinių kancias, tremtį (Anušauskas A. Marcelės Kubiliūtės 100-osios gimimo metinėms // *Lietuvos aidas*. — 1998, geg.5).

Rezistencinis žygdarbis buvo ir Emilijos Gruzdytės-Putvinskienės, Vlado Putvinskio-Putvio, Lietuvos šaulių sąjungos įkūrėjo ir vieno žymiausių tautinės ideologijos kūrėjo žmonos, gyvenimas ir veikla. Nuo pat XX a. pradžios Putvinskių šilo Pavėžupio dvaras tapo lietuvių puoselėjimo centru: čia buvo draudžiamosios lietuviškosios spaudos paskirstymo ir persiuntimo punktas, čia buvo įkurta slapta lietuviška mokykla, organizuojami lietuvių inteligentų renginiai, vakaronės ir pasitarimai, kuriuose dalyvavo beveik visi to meto patriotiškai nusiteikę Lietuvos šviesuoliai: P. Višinskis, G. Petkevičaitė-Bitė, J. Jablonskis, J. Biliūnas ir kiti. Po V. Kudirkos mirties šilo Pavėžupyje kurį laiką buvo redaguojamas *Varpas*, slepiamas jo archyvas. Emilija Putvinskienė rūpinosi ne tik ūkiu ir šeima, išaukino penkis vaikus, buvo viena iš moterų šaulių organizacijos steigėjų, bet ir

turėjo didelę įtaką V. Putvinskio kūrybai. Vienaime savo laišku jis prisipažino: „...Tavo minties intuityvūs šuoliai, skrydis, kartais kaip prožektoriaus šviesa perskrodžia tamsą ir iš jos slėpinių išplėšia ką nors netikėto“ (Putvinskienė E. *Atsiminimai* — Šiauliai, 1995 — p. 109). 1941 metais E. Putvinskienė su mažamečiais vaikais buvo ištremita, 1942 metais pasodinta į kalėjimą. Ten nuzudyta.

Aukso raidėmis į Lietuvos istoriją pradėdami įrašinėti moterų, pokario rezistentų vardai. Neseniai Lietuvos moterų lygos išleisvose leidiniuose *Lietuvaitės Moteris ir rezistencija Lietuvoje* (V. 1998) minimi Lietuvos partizanų ir ryšininkų vardai — Lukšienė, partizano Juozo Lukšos, mokytojos ir poetės Dianos Glemžaitės, Albinos Neifaltienės-Pušelės, Natalijos Deveikytės, Joanos ir Zuzanos Railaikių, E. Gendrolytės-Jurkūnienės, Jadvygos Jonušaitės-Milkintienės, Monikos Alūzaitės, Janinos Čepaitės, Stanislovo Budrevičiaus-Kazlauskienės, Stėfos Žiminskaitės, Izabelės Skliutaitės-Navarackienės, Irehos Petkutės, Ninos Nausėdaitės ir kitų vardai.

Kitame leidinyje *Lietuvaitės. Žymiosios XX a. Lietuvos moterys* minimi Dianos Glemžaitės, Marijonos Žiliūtės, Danutės Mušinskaitės, Petronėlės Pušinskaitės-Velyvienės, Onos Vyšniauskaitės, Izabelės Skliutaitės-Navarackienės ir kitų Lietuvos moterų rezistentų vardai.

Viename savo laišku Izabelė Vilimaitė rašė: „Aš, kaip lietuviškos žemės dukra, turėjau įsijungti į išsilaisvinimo kovą, kad mano broliai ir seserys galėtų džiaugtis laisve ir gyvenimu“. Stasys Satkus, Domas Grumulis ir Izabelė Vilimaitė 1952 m. spalio 30 d. Tytuvėnų raj. Vilkiškių kaime, užpulti sribu, susisprogdino bunkeryje (Voverienė O. *Patriotizmas Lietuvos moterų vertybių sistemoje* // XXI

amžius — 1998, # rugs.18).

Algirdo Varkalos, vieno žymiausių Lietuvos partizano Juozo Lukšos-Daumanto bendražygio, tėviškėje po visais pastatais buvo įrengti bunkeriai, ir visi jie buvo užminuoti prieštankinėmis minomis, o motina pasakė: „Jei ateis enkavedistai sūnaus — susisprogdinsime visi kartu“.

Partizanų ryšininkės Irenos Sarpaliūtės motina, sužinojusi, kad jos dukra verbuoja MGB, pasakė: „Vaikeli, neišduok žmonių. Geriau aš tave matysiu negyva gatvėje, negu laisvą ir išdavikę“.

Vien Prienų krašte Morėnų šeimoje žuvo keturi vaikai, Juodžių — 6. Popierų — 6, Senavaicių — 6. Ir taip visoje Lietuvoje. Kai Eržvilko valsčiuje Fernų kaimo ūkininkų Tališauskų šeimoje žuvo ketvirtas, paskutinis sūnus, visas Paupinės miškas skardėjo nuo motinos raudos. Stribai išsivedė iš namų penkiolikmetę partizanų seserį ir per naktį ją kankino, o stribynės kampe gulėjo vienuolikos ką tik nužudytų partizanų kepurės, tarp jų ir jauniausiojo Stasėlės Tališauskaitės brolio partizano. Jokie kankinimai ir patyčios negalėjo mergaitės palaužti.

Karščiausias Lietuvos moterų — motinų, seserų ir žmonių — troškimas buvo palaidoti savo sūnus ir vyrus. Nužudyti, jie buvo išrengiami ir numetami gatvėse, miesteliuose aikštėse pasityčiojimui. Juozo Lukšos-Daumanto motinai pavyko palaidoti vien tik skarą, permirkusią jos žuvusio sūnaus krauju. (Gaškaitė N. *Lietuvos moterys partizaninio judėjimo dalyvės* // *Lietuvaitės. Moteris ir rezistencija Lietuvoje*. — V., 1998 — p.17).

Kai „brandaus socializmo“ metais raudonieji intelektualai svaicijo apie mūsų kultūros „aukso amžių“, po Lietuvą klaidžiojo iš namų išvartys partizanų motinos. Jos tyliai kentėjo vienos, poeto K. Bradūno žodžiais tariant, sūriame nuo asarų vandenį skalbdamos kruvinus savo sūnų marškinius. Kai iš tremties grįžusi partizanų vado J. Žemaičio sesuo aplankė Lauragalių prieglaudoje apgyvendintą senutę motiną, ji sakė

KĘSTUTIS GENYS

PRIE IŠNIEKINTO PARTIZANO KAPO

Liejasi ir liejasi... Žaizda gyva...
Mažas šaltinėlis, o po visą šalį —
Kryžiai, kryžiai, kryžiai — kryžių Lietuva —
Mūsų Motina — gimtoji mūsų žemė.

Sudegė pilis. Žiupsnelį pelenų
Susizėrę kaip relikvijas į saują,
Svetimi savam krašte tarp svetimų —
Nesurandam vietos Lietuvai po saule.

Užmaršties kirviu paženklinta gentis...
Kas iš jos didybės bepaliko?
Praeitį pamiršom, o dabartis
Šaiposi iš mūsų — išdavikė.

Šaiposi tauta iš savo neviltes,
Prie nežinomo kareivio kapo zekai
Skambina varpais (tik jau varpai ne tie).
Broliai, seserys! Nejaugi niekas
Nesusimąstys, nepagalvos —
Žuvo jie, kovodami už mūsų laisvę —
Jei ne jų auka, nebūtų Lietuvos —
Net ir tos, kurių šiandieną ašaromis laistom!

po svarstyklių ženklų
Vilnius, 1996

nimis. Jai išdavystė — tai pats didžiausias nusikaltimas ir ji įvykdęs žmogus beveik praranda teisę gyventi.

Tai ji — Nina — prieš aušrą iš čekistų nelaisvės namų išvedė Jono Žemaičio ketverių metų sūnelį Laimutį, kuris po mamos mirties liko našlaitis. Ji keletą kartų išnoro iš čekistų rankų, pro tamsą skubėdama su medikamentų ryšuliu miškui. 1947 m. žiemą, sukurusi pėsiomis keturiasdešimt kilometrų ir perėjusi Raseinių krašto miškus, pilnus staigiančių vilkų, Nina skubėjo pranešti partizanų vadams apie išdaviką Markulį — Erelį ir taip išgelbėjo keliasdešimt vyrų nuo žūties. Vėliau Uchtos ir Kazachstano lagerių golgota, vergų kolonos su čekistų pjudomais šunimis, sunkus, alinantis, 12 valandų per dieną darbas, netekus sveikatos, invalidų gretos, tiesos sakymas Lietuvai atgavus nepriklausomybę. „Visa tai, ką nuveikia žmonės, tampa pra-eitimi, bet toli gražu — ne visas tampa istorija, kaip ir ne kiekviena — net KGB karininkas pakrikštija Antigone“ (Ignatavičius E. *Šių laikų Antigone* // *Lietuvaitės. Moteris ir rezistencija Lietuvoje*. — V., 1998. — p.34-41).

Izabelė Skliutaitė-Navarackienė į rezistencinį judėjimą įsijungė 1944 metais. Iš pradžių padėjo besislapstantiems nuo rusų kariuomenės vyrams, vėliau, jų padedama, užmezgė ryšius su partizanų vadu Žaibu — Valclovu Voveriu ir jo pavaduotoju Žvalgu, jiems teikė informaciją. Gavo Ramunės, vėliau Jūraitės slapyvardį. 1945 metais tapo Žaibo būrio Daugose, mokytojo Ramanausko Vanago ir mokytojo Lepėsos Jazmino ryšininke. Lankydamas partizanus Varcioje, Romėniuose, Atžalyne, Puniuje, Nemunaitėje ir kitur, parūpindavo medikamentų, tvarsčių, žiemai šiltų rūbų, šovinių, net ginklų, platino pogrindinę spaudą — *Laisvės varpą*, *Už tėvų žemę*. Žuvus Žvalgui, su draugėmis kaskia jį palaidojo. 1946 m. birželio 23 d. buvo suimta, ziauriai kankinama. Niekas neišdavė. Teisė Pabaltijo karinis tribunolas. Nuteista 10 metų kalėti ir 5 metams tremties. Kalėjo Lukiškių, Kuzbaso, Karagandos kalėjimuose. Į Lietuvą grįžo 1955 metais, po Stalino mirties.

Rado sudegintus namus, išblaškytą šeimą (Voverienė O. *Izabelė Skliutaitė Navarackienė* // *Lietuvaitės. Moteris ir rezistencija Lietuvoje*. — V., 1998. — p.53-56).

Partizaninį judėjimą numalšinusi, į rezistenciją įsijungė daug jaunimo. Jie rašė proklamacijas, tautinių švenčių metu iškabindavo vėliavas. Buvo suimti, įkalinti. Tarp jų buvo Nijolė Gaškaitė, dabar 5 monografijų autorė.

Tikintieji pogrindžio sąlygomis leido *Lietuvos Katalikų Bažnyčios kroniką*, kurioje kalbėjo apie okupacinį režimą Lietuvoje. Tarp jų buvo Nijolė Sadonaite.

Paskutinė auka buvo Loretą Asanavičiūtę, žuvusią už Lietuvos laisvę 1991 metų sausio 13 d. po sovietų kareivių tankų.

Tai tik keletas Lietuvos moterų rezistentų portretų. Jų buvo šimtai — motinų, žmonių, seserų, mylimųjų. Daugelis jų žuvo. Kitos grįžo į Lietuvą — be sveikatos, sulaužytomis likimais. Nijolė Gaškaitė viename savo straipsnyje apie Lietuvos moteris rezistentes rašė: „...Sunku nusakyti, ko neteko mūsų visuomenė dėl šių šviesuolių sulaužytų likimų. Tačiau ar tik neteko? Nebaigti darbai, neatsiskleidę pašaukimai, iki galo neįvykdyta misija — toks jų gyvenimų kraitis. Tačiau neveltui sakoma, kad turtingiausias yra tas, kuris viską atidavė“ (Gaškaitė N. *Inteligentė rezistencijoje* // *Lietuvaitės. Žymiosios XX a. Lietuvos moterys*. — V., 1998. — p.34-47).

XX a. į Lietuvos istoriją įrašė daug vardų, liudijusių, kad žmogus gali pakilti aukščiau visų negandų ir jās įveikti. Deja, visa nusimesantis laikas trina iš žmonių atminties tų šviesiausių Lietuvos vaikų veidus, prisiminimus, jų žygdarbių auką, kai tūkstančiai Lietuvos narsiausių vyrų ir moterų stėjo ginti savo tėvyne, nors ta kova, tada ir atrodo beviltiška. Nėra didesnio žygdarbio negu gyvenimo auka už savo tėvyne, tautą ir jos idealus. Todėl Lietuvos moterų lyga, kurios vadove esu, skiria ypatingą dėmesį savo veikloje rezistencinei kovai Lietuvoje, siekia sugrąžinti jos didvyrių vardus istorijai, įamžinti jų atminimą.

Dėl tėvynės laisvės — sesės ir broliai partizanai. LKA, 1994.

ONĖ BALIUKONYTĖ

IŠ CIKLO „NEREGIO SODAI“

Rašmenų tirštuma
Jau nieko negali išreikšti
Bepasmisčia egzistencija
Neatvers dieviškųjų prasmų
Nepagimdys pilnatvės
Arba nors pilnaties
Virš besikilnojančio
Kaip dūstančios žemės krūtinė,
Mūsų ilgesio vandenyno
Kiek tūkstančių metų
Jau stovim jo priešinguose krantuose
Sapnuodami vienas antrą
Kuris pirmasis
Išdrįsime žengti vandeniu
O ne rašyti eilėraščius
Tapyti paveikslus
Ar gimdyti
Panašius į save
Iš didžios beprasmybės

Viešpatie

Tavo šis kalavijas
Ir juo šiandien rytoj pakirsi
Išikūnijusių netobulybę
Pretenduojančią į Dievo paveikslą
Ir panašumą
O vis dažniau primenančią
Į šiaurę ištemtą kietį
Kurį bet kas bet kada gali palaužti
Ir sutrypti net padangų paukštis
Ar gležnas besvoris angelas
Trumpam nusileidęs ant žemės
Jų sparnuotų valia
Tavo tiesa
Žmogaus tik mažą mikroskopinę
Kaip smėlio kruopelę teisybę
Tačiau dar pažvelk
Prieš pakeldamas kalaviją
Ar kaimiečio dalgi ir pjautuvą
Kokios gražios
Šios amžiais klajojančios kopos
Trapieji laiko namai
Vienintelis sielos prieglobstis
Viešpatie

Laumžirgio šikšnosparnio varno
Netgi puolusio angelo
Bet ne žmogaus sparnai
Mums tebeklupinėti ir šliaužti
Susidraški rankas ir kojas
Aistrų erkėtynuos
Burna prie burnos ir užmerktomis akimis
Kaip to reikalauja ragana žemė
Ištroškusi kraujo ir seklos
Netyrų gimdos vandenų
Šiai pirmą kartą
Arba paskutinįsyk atsivėrus
Klykdama grieždama dantimis
Gimdau tavo pradėtąjį
Dar aname gyvenime
O šiame sunokintą vaisių
Praradusi laumžirgio šikšnosparnio varno
Netgi puolusio angelo
Bet ne žmogaus sparnus

Lietuvos Rašytojų klube (iš kairės): O. Baliukonytė, I. Gansiniauskaitė, V. Daujotytė ir V. Sventickas. Nuotr. Algimanto Žiziūno

Poezija ir tapyba

Viena įdomiausių šiandieninių Lietuvos poetų, Onė Baliukonytė, vasarodama Nidoje parašė eilėraščių ciklą *Neregio sodai*. Pradedamas naujajį, tuštinį veikslo sezoną, Rašytojų klubas Onė Baliukonytę pakvietė su šiuo poezijos ciklu pažindinti skaitytojus, kolegas rašytojus. O poetė į klubą su staigmena — skaitė tik naujus, Nidoje parašytus, eilėraščius (tris iš jų čia spausdiname), bet klube surengė ir pačios nutapytų paveikslų parodą.

Daug gražių ir nuosirdžių žodžių apie plunksnos draugę, jos poeziją ir tapybą tarė rašytoja Irena Gansiniauskaitė (beje, jos įdomi proza mažai žinoma, ne tik išeivijos, bet ir Lietuvos rašytojams — I. Gansiniauskaitė savo apsakymus ir kitus kūrinius neskuba skelbti, spausdinti, bet, kai jie retsykiais pasirodo — ilgam palieka ryškų pėdsaką mūsų

literatūroje). I. Gansiniauskaitė sakė, kad O. Baliukonytė, vejama amžino ilgesio, greta poezijos ėmėsi ir tapybos. Jos paveiksluose daug sparnuotų pavidalų. Pasak I. Gansiniauskaitės, poetė trokšta sparnų, aukštų, nepatirtų erdvių, bet bijo palikti ir žemę.

Poezijos vakare kalbėjusi, literatūros tyrinėtoja Viktorija Daujotytė sakė, kad greta plunksnos paėmusi dar ir teptuką, O. Baliukonytė ėmėsi ieškoti kitų išraiškos formų, tobulinti kūrėjo kelią. V. Daujotytės nuomone, O. Baliukonytė, poezijoje peržengianti aukščiausius slenkščius, kaip atitiktumėsi ėmėsi tapybos, pasiryžusi prasižvelgti anapus kalbos, anapus žodžio — į spalvų, šviesos pasaulį. Beje, ir viename ciklo *Neregio sodai* eilėraštyje pati poetė pripažįsta, kad Rašmenų tirštuma / Jau nieko negali išreikšti. Jei O. Baliukonytės poezijai bū-

dingas dramatiškas braizas, tai, anot V. Daujotytės, atsvara tam dramatiškumui tampa jos paveikslų mėlyna šviesa.

Apie O. Baliukonytės poezijos, o taip pat naujojo ciklo *Neregio sodai* ryšį su jos paveikslais kalbėjo ir Rašytojų sąjungos pirmininkas, literatūros kritikas Valentinas Sventickas.

Paklausta, kaip ėmėsi tapybos, O. Baliukonytė prisipažino, kad tie sparnuoti paveikslai jai irgi buvo staigmena, netikėtas atradimas. O pretekstą paimti dažus ir teptuką jai davė dukters — Dailės akademijos studentės, išvykimas į praktiką. Likusi viena, ji ir paėmė į rankas teptuką, o pabandžius, jau negalėjo atsi- traukti, nors, pasak poetės, tapyba atima daug jėgų ir energijos. Vis dėlto tapyba jai teikia malonumą, dabar ji kitaip matanti spalvas, tapant pasaulis jai atrodo spalvingesnis.

Algimantas A. Naujokaitis

Žodis, judesys, linija...

Šiuo metu Jaunimo centro Čiurlionio galerijos salėse vyksta retrospektyvinė dailininkės poetės Daivos Karužaitės tapybos darbų paroda. Jos paveikslai be pavadinimų, todėl, išskabinusi naujuosius savo paveikslus pirmojoje salėje, ją pavadino „Džiaugsmas“, antrosios salės ekspoziciją pavadino „Liūdesys“, o trečiojoje — paveikslėliai mokinių, brežiančių pirmą liniją, dengiančių pirmą dažų sluoksnį. Parodos atidarymas įvyko spalio 8 d. vakare, kai Čiurlionio galerijoje gražiai sutarė ir vienas kita papildė įvairiausi menai.

Aktorės režisierės Audrės Budrys rankose tyliai monotoniškai pradėjo dundėti būgnelis, kviesdamas visus, pasklidusius po sales, į vieną būrį. Susirinkus, žvakių šviesoje nuskambėjo Daivos poezijos posmai. Iškilmingu ritmu aidė žodžiai, skaito Audrė. Jos išraiškingas balsas ir poetinė mintis paliečia kiekvieną, pasiekia paveikslus, kuriuose, tarsi blaškomi įsisiutejusių bangų verpeto, suspindo šokantys audros paukščiai. Eilėraščių forma glausta, nugludinta ir labai asmeniškai. Skaitant Audrė, galėjai išgirsti netikėto momento džiaugsmą ar iš pasąmonės išlindusį minties blyksnį ir skaudaus įsiklausymo į begantį laiką nuotaiką. Žmogaus balso sukeltą įspūdį papildė išraiškos šokis: — lengvas peršviečiamas judesys, lankstus lieknas siluetas, pasakojantis nerimo, įtampos, vilties ar netikėto džiaugsmo temą, sustiprino vakaro emocinį kravį. Šoko Lina Bulovaitė, pirmą kartą Čikagoje. Prie fortepiono atsisėdė jaunas pianistas. Tai Jeannot

Karuža Arsenault. Jis atlieka tris kūrinius: Visiems didžiulė staigmena, nes du kūriniai yra jo kompozicijos ir vienas jų dedikuotas a.a. Romui Jonui Karužai. Į muzikos ritmą vėl įsilieja Audrės balsas ir, lyg įvardindama Daivos Karužaitės kūrybos motto, žodžiais „rinkdama akmenis / ieškojau paslapčių ir / radau žodį“, užbaigia įspūdingą vakaro programą. Traukia dėmesį paveikslai ir spalvingas vaišių stalas.

Savo gyvenime ir kūryboje žmogus naudojasi istorine patirtimi, žinodamas senąją ir nūdienos meno kalbą, skirtingus stilius, žanrus, į savo jausinį pasaulį priima jo asmenybę geriausiai išreiškiančią formą. Dailininkė Daiva Karužaitė kūrybą suvokia kaip sakralinį aktą ir atsakymo į egzistencinius klausimus ieš-

Daiva Karužaitė

ko ne tik stebėdama, jausdama ar apmąstydama bet ir filosofuodama, lyg panardindama žiurą į neapibrėžtą būsenos kaitą. Jos paveikslai be-

DAIVA KARUŽAITĖ

DABARTIS

Radau paukščio sparną,
numestą prie irių
mūsų numylėtą ir
ir paliktą
Galerijos širdy įvyko karas
Virvė: traukiama į dvi puses
Staiga nukrito ant skulptūros

Seniai susikalbėjom
Mūsų žodžiai seniai
pasirodė dailininkų abstraktuose

Mačiau mažyčius angelėlius
Pasislėpusius pas pusbroį

Medžio šakos Marijos šešelyje

Balsai aidė per mikrofoną

Per audrą irisai išsilaiškė...

datų ir be pavadinimų, tad tegul kiekvienas apsilankęs čia susiras sau artimą jausminę erdvę.

Ekspressionistinė, dramatiška, pilna simbolių tema išryškėja antroje salėje, pavadintoje „Liūdesys“. Netikėta mistinė jėga užvaldo, žvelgiant į juodą kryžių, pakirstus kraujuojančius sparnus, žerintį degantį kūną, trykstantį kraują, o priešprieša — pastovumo tvirtumo simboliai, vertikalus stulpas, kurį apsisvijos žaltys kyla aukštyn. Meninė kalba apibendrinta iki simbolio, efmeriškas įvaizdis labai tvirtai sureštoje paveikslų plokštumos kompozicijoje primena sapną ar vizijų vaizdinius, iš pasąmonės kylančius minties pulsus ir suteikia jiems kraupios net siurrealistiškos vystomos temos nuotaiką. Trijų paveikslų plotmėje išryškėja skaudžios netekties ir vos rušenančios vilties tema, bet kai žvilgsnis pro kryžių slysta tolyn — prieš akis atsiveria gilus gaisrų ir audringos saulės laidos spinduliai nušviesti toliai ir dar toliau perspektyvoje galime atrasti žydrynės lopinėlių, „Liūdesio“ temos paveiksluose daug atviro skausmo, didelė įtampa sustiprinama sodriomis spalvomis. Spalvos grynos ir ryškios; kosmoso platybėje dominuoja mėlyna ar sodriai žalia, jos susipina, sukurdamas įvairius spalvų niuansus. Paveiksluose atsiradęs juodas ryškus kontrastas dar labiau pagilina erdvės gilumos įspūdį, iš plokštumos išsoka kerinti juodoji dėmė. Visada emocionali, labai tapybiškai išreikšta tema kartais igauna ir švelnesnius tonus, bet ramybės ir čia nėra, dažniausiai egzistuoja paslaptingas skambėjimas, kurio įspūdį dar sustiprina pertrauktos ar lūžtančios linijos. Dailininkės paveikslų kompozicija paklūsta meninei disciplinai, bet visada juose išlieka ir momento spontaniškumas.

Nepaprasta dailininkės paveiksluose — temą nusakančių elementų išdėstymas, lyg ieškant pagrindinių akies traukos taškų, gilus erdviškumas ir judesys. Jeigu sustosime prie moters paveikslų, gal autoportreto, galime pastebėti dvasios išgyvenimo raudą. Dailininkė, pasitelkusi įspūdingą gelsvos, rausvos, oranžinės, raudonos kraujo spalvos gamą, apvainikuodama tamsiai žaliais, mėlyniais tonais, žiūrą nuveda į giliai erdvę.

Pirmos salės paveiksluose daug atviro trykstančio džiaugsmo atsiveria šviesiomis erdvėmis ir paukščių siluetais, veikia paukščių sparnų linija, jų meilės šokiai. „Paukščiai — tai galinga, kylanti ir viską užvaldanti, jėga. Tai džiaugsmas, laimė, geroji šviesioji energija“, — taip apibūdino Daiva, vieną iš geriausių savo ciklo „Džiaugsmas“ — tai dailininkės apmąstymai apie jausmus, pasitelkiant nepaprastą išraiškos simbolių paukštį. Skambus, tarsi vėjauto pajūrio oro nuskaidrintas, kloritas atsiliepia paukščio nerimui, jo lakiam skrydžiui, išskleistų sparnų linijai. Pasakiški paukščiai nušvinta netikėtos šviesos nušviesti. Toli mo uolų kranto ir audringos jūros spalvų kontrastai išskiria paveikslą iš viso „Džiaugsmo“ ciklo: stipri dinamiška kompozicija, linijų, formų potėpių ritmas, vidinis nervas — viskas sutelpta drobės plokštumoje. Paukščiai, jie simboliškai amžiną nerimą, norą pakilti kaip paukščiui virš žemės, atspindėti nuo kasdienybės ir tapti kažkuo kitu, lengvu ir nevaržomu.

Savita, neįprastai jaunatviška nuotaiką sukuria trečiojoje salėje sukabinti mažųjų kūrelių darbeliai. Linija, kontūras, nužymintis visus pasaulio supančius daiktus — namelį, paukštelį, gėlę, šulinį ar mamą ir visus kitus mylimus dalykus, kuriuos būtina ne tik nupiešti, bet ir nuspalvinti, galima atrasti mažuose paveikslėliuose. Ir dalyvių sąrašą turiu, jų net 16, bet nevardinsiu, dar skaityti jie nemoka, jiems kokie penkeri ar šešeri metai. O segmentinio apskritimo su žvaigždės ar penkių pirštų motyvu centre ir sidabriniais trikampių blyksniais šonuose, koliazos, kaukės, ar meškino kompozicijos autorius yra Jeannot Karuža Arsenault. Jis taip pat pirmą kartą dalyvauja parodoje.

Žvelgdama į ankstyvuosius, vėlesnius ir naujausius dailininkės darbus, tarsi perėjau jos kūrybos skaidrėjimo takeliu. Gal ši paroda, tapybos ir poezijos junginys, girdėjau, kad netrukus pasirodys ir jos poezijos leidinėlis, nors šiek tiek atskleidė Daivos Karužaitės pasaulėjautą, jos filosofinį santykių su tikrove. Dailininkės Daivos Karužaitės kūrybą galima pamatyti Jaunimo centre Čiurlionio galerijos salėse. Kviečia apsilankyti.

Laima Krivickienė

O. Baliukonytė. „Neregio sodai“.

O. Baliukonytė. „Šviesos link“.

Daiva Karužaitė. „Paukštis“.

Leidiniai

Nauja Lietuvos istorijos knyga

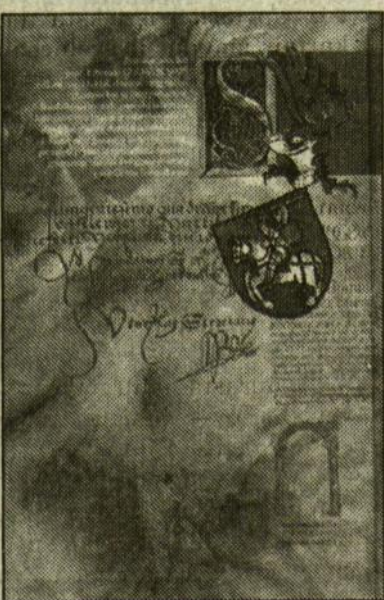
Gavusi užsakymą ir paramą iš Čikagoje veikiančio Vydūno fondo, Lietuvos Rašytojų sąjungos leidykla išleido Valstybinės premijos laureato prof. Edvardo Gudavičiaus stambų veikalą — *Lietuvos istorijos* pirmąjį tomą. Jo pristatymas ir aptarimas buvo surengtas Rašytojų klube.

Sausakimšoje klubo saleje pristatydami šią knygą, Rašytojų sąjungos leidyklos redaktorių Vytautas Girdzijauskas pasakė, kad E. Gudavičiaus parašyta Lietuvos istorija — svarbus savo tūkstantmetį sutinkancios mūsų valstybės kultūros reiškinys, prilygstantis Maironio *Pavasario balsų* ar V. Mykoliaičio — Putino romano *Altorių šešėly* pasirodymui. Pasak V. Girdzijausko, metodas, kuri prof. E. Gudavičius naudojo, rašydamas *Lietuvos istoriją*, i mūsų praeitį leidžia pažvelgti kur kas platesniu — gilesniu mastu, suteikia galimybes aprėpti žymiai didesnes erdves, parodyti mūsų tautos ir valstybės kūrimosi bei stiprinimosi sąsajas, ne tik su kaimyninėmis, bet ir su kitomis Europos valstybėmis. Ne tik V. Girdzijausko, bet ir kitų prėlegentų nuomone, iki šiol ne vienam Lietuvos istorijos rašytojui nepavyko aprėpti tos visumos, iki galo išgildinti visus mūsų šalies istorinius reiškinius. Didžiausios mokslinės sėkmės šioje srityje turbūt susilaukė išeivijoje atsidūręs Zenonas Ivinskis, sakė V. Girdzijauskas. Deja, jo veikalas siekia tik Vytauto Didžiojo laikus. O ir kiti veikalai nebūvę greitosiomis parašyti straipsnių rinkiniai, kaip antai Adolfo Šapokos redaguota Lietuvos istorija arba mokykloms skirti vadovėliai, iš kurių geriausius galima laikyti Vandos Daugirdaitės-Sruogienės *Lietuvos istoriją*, parašytą taip pat išeivijoje.

V. Girdzijauskas pasidžiaugė, kad E. Gudavičiaus, kaip istorijos mokslininko, intelek-

tas ir įžvalgumas, gražiai derinasi su beletristo talentu. Tačiau laisvai fantazijai autorius beveik nepalieka vietos. Jei jis ir daro kokius neįprastus sprendimus arba mėgina pažvelgti į visiems žinomus įvykius nauju žvilgsniu, visa tai grindžia, gretindamas istoriniuose šaltiniuose minimus faktus. Tuos šaltinius mokslininkas perskaito atidžia akimi, pastebėdamas juose rimtus ar sąmoningus metraštinių iškreipimus bei nutylėjimus. Tad šis veikalas ne šiaip sau naujas senų įvykių perpasakojimas, bet mokslo ir meno sintezės kūrinys, apimantis didžiulį Lietuvos istorijos laikotarpį — nuo seniausių laikų iki 1569 metų — vienu dramatiškiausių mūsų valstybės gyvenimo epizodų — Liublino unijos.

V. Girdzijauskas sakė, kad savo knygoje prof. E. Gudavičius skaitytąją vedžioja po slapčiausius mūsų praeities labirintus, aptikdamas naujų ir nuostabių dalykų, o visiems žinomi faktai nušvinta kita šviesa, kai į juos imi žvelgti ne vien savo parapijos, bet apšvietsio europiečio žvilgsniu. Šiame veikalame mūsų praeitis ir valstybė iškyla su visomis savo galiomis ir negaliomis, su didybe ir menkumu. Pasak

Užpakalinis viršelis.

Prof. Edvardas Gudavičius su naujai išleista *Lietuvos istorija*.

prelegento, su tikro menininko jėga autorius parodo Lietuvos karalystės dramą, išryškindamas jos tragizmą. Maža, vos pusmilijonį gyventojų turėjusi mūsų gentis, šio tūkstantmečio pradžioje pradėjusi kurti valstybę, amžiaus viduryje pasiekia imperinės galios, su kuria priversti skaitytis beveik visi Europos vadovai, neišskiriant ir pačio Romos popiežiaus.

Deja, visų imperijų likimas panašus — jos žlunga. Ne išimtis ir Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė. Autorius įtaigiai parodo bei įrodo ir dramatiškos LDK grūties, kitų istorinių įvykių priežastis. Pasak prof. E. Gudavičiaus, nieko nepadarysi — buvo taip, kaip buvo. Kodėl negalėjo būti kitaip, atsakymą rasime šioje knygoje.

Knygos sutiktuose kalbėjose, jos rengimo ir leidimo iniciatorių, Kauno Vytauto Didžiojo universiteto prof. Egidijus Aleksandravičius emėsi atskleisti šiuos ir kitus *Lietuvos istorijos* autoriaus objektyvumo bruožus. Istorijos bendrojo kurso pateikimas reikalauja sintetinio intelekto, kur erudicija, logikos galia ir konstruktyvumas būtų sudėti į vieną vietą, kalbėjo E. Aleksandravičius. Analitinius darbus gali rašyti vienas intelektualas, o parašyti sintezę reikia kitokių savybių, netgi drąsos, — tęsė prelegentas.

Pratęsdamas šią mintį, knygos autoriaus kolega prof. Alfredas Bumblauskas (beje, emėsis rašyti kitą — LDK istoriją) paaiškino, kad i tam-siuosius mūsų istorijos tarpinius E. Gudavičius sugeba pažvelgti kaip i nulemtus bendrų Europai geopolitinių aplinkybių. Taigi, profesorius E. Gudavičius buvo ir yra novatorius, tęsė A. Bumblauskas. Jo nuomone, šią jo knygą reikėtų analizuoti ir gretinti ne su Z. Ivinskiu ar kitais čia minėtais istorikais. E. Gudavičius pakeičia A. Šapokos istorijos paradigmą. Z. Ivinskis bandė, bet nespėjo to padaryti, nes pritaupo prie išeivijos gynybinių istoriografijos vertybių — saugoti lietuvių, lietuviškumą. A. Šapokos istorija buvo didelis anų laikų laimėjimas, tačiau ji buvo grindžiama dviem abstrakčiais konstrukcijos elementais — valstybės stiprinimu ir jos silpnėjimu. Ant šių dviejų kategorijų nyčių visa A. Šapokos istorija ir suverta. Tuo tarpu E. Gudavičiaus istorija, pasak A. Bumblausko, yra nebe įvykių, o visuomenės istorija. Mokslotyroje tokie veikalai vadinami paradigmomis, nes pakeičia ir objekto sampratą, ir tyrimo metodą. „Pasaulio ir Europos istorija A. Šapokos pateikiama kaip vienalaikiai

kontekstai, — kalbėjo A. Bumblauskas. Tarkim, Gudavičiaus istorijoje rašoma apie 16 amžių ir papildoma tuo, kas tada vyko Europoje. Jo metodas yra diametraliai priešingas. Jis drįsta lyginti chronologiškai nesulyginamus reiškinius. Jis mato bendrybes tarp frankų ir ankstyvosios lietuvių visuomenės, lygina lietuvių su sausumos vikiniais. Taigi, tai yra nebe kontekstai, o istorinė tipologija. Tokia tipologija labiausiai erzino ir erzina Lietuvos visuomenę, bent jau jos dalį. Bet tai ir yra modernus požiūris i istoriją. Vien tipologinio principo pakaktų pagrįsti teiginį, esą profesorius yra modernios istoriografijos stulpas. Tačiau profesorius E. Gudavičius eina dar toliau. Jo metodika remiasi teiginiu, kad istorija yra ne kas kita, o gyvenimo projekcija. Taip niekados negalėtų pasakyti tradicinis istorikas, net ir modernistai, nes paprastai remiamasi prielaida, kad praeitis yra savita ir atskirta nuo mūsų dabarties, kad praeitį negalima primesti dabarties sąvokų ir kategorijų. Profesorius, priešingai, parąšė šią istoriją grįsdamas dabarties kategorijomis. Taip profesorius grąžina istorijai jau nugincyta istorijos, kaip gyvenimo mokytojos vaidmenį.

Knygos autorius atsakė i susirinkusių klausimus. I klausimą, kada baigs šį didelį darbą, kada parašys dar du *Lietuvos istorijos* tomus, E. Gudavičius suabejojo, ar užteks jėgų, nes veikalą rašas laisvalaikio, o Istorijos institute, universitete turis nemažai, jo žodžiais tariant, planinių darbų, už kuriuos jam mokama alga. Bet, mano galva, profesorius tą darbą įveiks, tuo labiau, kad savo veikalo pirmojo tomo baigiamajame žodyje jis pripažįsta, jog, imantis šio sunkaus darbo, jam „akis badė garbiojo Z. Ivinskio pavyzdys, kuris, sunkiai gyvendamas ir dar sunkiau dirbdamas, vis dėlto šio darbo emėsi ir paliko geriausią Lietuvos istorijos sintezę iki Vytauto Didžiojo mirties“.

Veikalo išleidimo ir su juo sutapusio autoriaus 70 metų jubiliejaus proga prof. E. Gudavičių sveikino jo kolegos ir talento gerbėjai, tarp jų ir prof. Vytautas Landsbergis. Vydūno fondo vardu sveikini-mus ir dovanas įteikė jo atstovas Edmundas Kulikauskas. Akademines skautų organizacijos vardu E. Gudavičių pasveikino prof. Algirdas Avizienis.

Knygos pristatyme dalyvavo geras būrelis Vilniuje besilankanti JAV lietuvių — prof. B. Vaškelis, Seimo ir JAV LB atstovų komisijos pirmininkė

Pomirtinės gyvosios deivės

Penkeriems metams praėjus nuo Marijos Gimbutienės mirties, šią vasarą ji vėl prabilo i mus ir pasaulį. Jos naujausią knygą *The Living Goddesses* (Gyvosios deivės) išleido Kalifornijos universiteto leidykla.

Pomirtinės knygos gimimą įvadė aprašo jos redaktorė, autorės artima draugė Miriam Robbins Dexter. Anot jos, Gimbutienė visad planavo „dar vieną knygą“. Nepaisydama aštrėjančių skausmų, ji nesiliovė dirbusi, kol ją išvežė i ligoninę dešimt dienų prieš mirtį. Vos jai užmerkus akis, jos dukterė Zilvė paskambino redaktorei, prašydama užbaigti motinos beveik užbaigtą rankraštį.

Gyvosios deivės išsiskiria iš kitų Gimbutienės veikalų ypatingu dėmesiu tautosakai ir mitams. Autorė susumuoja savo ankstesnius darbus ir juos papildo naujausiu Akmens amžiaus tyrinėjimų duomenimis. Tai dar vienas vertingas jos įnašas i tautosakos bei mitologijos studijas ir i naująją, įvairias mokslo šakas apjungiančią, „archeomitologijos“ sritį. Mitologijos tyrėjams ji suteikė konkrečią medžiagą — statulas, statulėles, chronologinę statistiką, informaciją apie kilmę ir šaltinius.

Gimbutienė užbaigia savo paskutinį veikalą išsamia studija apie senosios baltiečių religijos deivės, deives, laumes,

raganas, aitvarus. Ji tvirtina, kad toji religija, apimanti Lietuvą, Latviją, Suomiją ir Estiją, yra bene didžiausias Senosios Europos ištikinimų ir tradicijų lobynas. Senosios deivės dar neseniai buvo gyvos lietuvių sąmonėje ir gyvenime, kol šio šimtmečio viduryje jas emė vis sparčiau išstumti technologija ir politiniai perversmai.

Anot redaktorių, Marija Gimbutienė nuo patios vaikystės jautė ypatingą giminybę lietuvių ir latvių deivėms. Tos deivės išliko gyvos jos dvasiniame gamtovaizdyje ir maitino jos meilę žemei, vandenims, gėlėms, medžiams. Gimbutienė buvo ekologė — gamtosaugininkė dar seniai prieš to žodžio paplitimą ir išpopuliarėjimą. Gamtos meilė tapo pagrindu jos gyvenimo filosofijai ir asmeniškam dvasingumui.

Gimbutienės veikalai, rašo redaktorė, įžiebė gausybę ginčų ir diskusijų, nes ji buvo originali mąstytoja, dinamiška mokslininkė, ir ryžtingai skelbė savo hipotezes. Ji niekad nesislėpė nuo kritikos ir nevengė rizikos. Todėl ji turėjo daugelį šalininkų ir nemažiau balseingų kritikų.

Paskutinįjį Gimbutienės gyvenimo dešimtmetį jos idėjos susilaukė ypatingo atgarsio Amerikoje ir kitur plintančiame ekologiniame ir dvasiniame judėjime. Jos knygos ir jos asmenybė palietė tūkstančių širdis ir padėjo išaukleti naują ekologų kartą, reikšmingai paveikė antropologų, tautosakininkų ir mitologijos tyrėjų požiūrius. Knygoje randame ilgą sąrašą istorikų, kalbininkų ir kitų žinovų, kurie padėjo spaudai paruošti pomirtinį rankraštį.

Gyvuųjų deivių redaktorė pabrėžia Gimbutienės meilę tautosakos ir mito figūroms, jos aistrą savo temai. Tas neatsiejamas aistros ir žinijos junginys yra Gimbutienės palikimas mums, rašo Miriam Robbins Dexter.

(LER)

TRAGIŠKO ŽYDŲ LIKIMO LIUDIJIMAI

Leidykla „Margi raštai“ Lietuvoje išleido nuo 1983 m. Kanadoje gyvenančios buvusios Vilniaus universiteto ekonomikos profesorės Saros Ginaitės-Rubinsonienės *Atminimo knygą*.

Prieš ketvertą metų autorė jau yra išleidusi nedidelę knygę *Žydų tautos tragedijos Lietuvoje pradžioje*, kurioje trumpai ir įtikinamai vaizduoja tragiškus įvykius Kauno žydų gete vokiečių okupacijos metais, masines žudynes laikinojoje sostinėje ir kitose Lietuvos vietovėse.

Atminimo knyga — tarytum šios liūdnos temos tęsinys. Tik čia daug plačiau nušviečiamas šių įvykių istorinis fonas. Kauno žydų bendruomenės gyvenimas prieškarinėje nepriklausomoje Lietuvoje, pasipriešinimo judėjimas pačiame gete ir už jo ribų. Rašoma apie lietuvių, gelbėjusių žydus ir jų vaikus nuo pražūties, ir tuos, kurie talkininkavo naciams jų kruvinuose darbuose. Autorė jokių būdu nebando kaltinti dėl to visos lietuvių tautos, kaip tai neretai daroma, ji tik pateikia autentiškus savo išgyvenimus, taip pat istorikų surinktus faktus.

Viena prisiminimų linija — savo šeimos ir artimųjų išgyvenimai, tėvo ir motinos žūtis. 1941-ųjų vasarą, vos tik vokiečiams užėmus Kauną, keli vietiniai baltariai išbrovė i Gynų namus, išvarė ir čia pat už tvoros sušaudė penkis suaugusius vyrus. Ką tik gimnaziją baigusi Sara Ginaitė šią artimųjų egzekuciją matė pro langą savo akimis. Vėliau ji kafi ir kiti žydai patyrė geto pažeminimus ir patyčias, kai žmonės be jokių skrupulų būdavo skirstomi i mirtininkus ir tuos, kurie kol kas žiaurios lemties išvengė. Autorė pavyko iš geto pabėgti ir su ginklu rankoje kovoti prieš nacius bei jų pakalikus.

Po karo Sara Ginaitė studijavo ekonomiką Vilniaus universitete, vėliau pati dėstė šiuos mokslus, tapo profese, ištekojo už kartu pasipriešinimo kovose dalyvavusio tautiečio žurnalisto Michailo Rubinsono, užaugino dvi dukras. Po ankstyvos vyro mirties kartu su dukters Tanios Vasilauskienės šeima sumanė emigruoti i Kanadą, kur jau gyveno jaunesnioji Rubinsonų dukra Ania. Aišku, prasidėjo gąsdinimas, persekiojimas, triukšmingai pašalinta iš komunistų partijos, iš baimės nusigręžė ne vienas kolega ir pažįstamas. Net knygoje apie universitetą neliko dėstytojos Saros Ginaitės pavardės ir fotografijos...

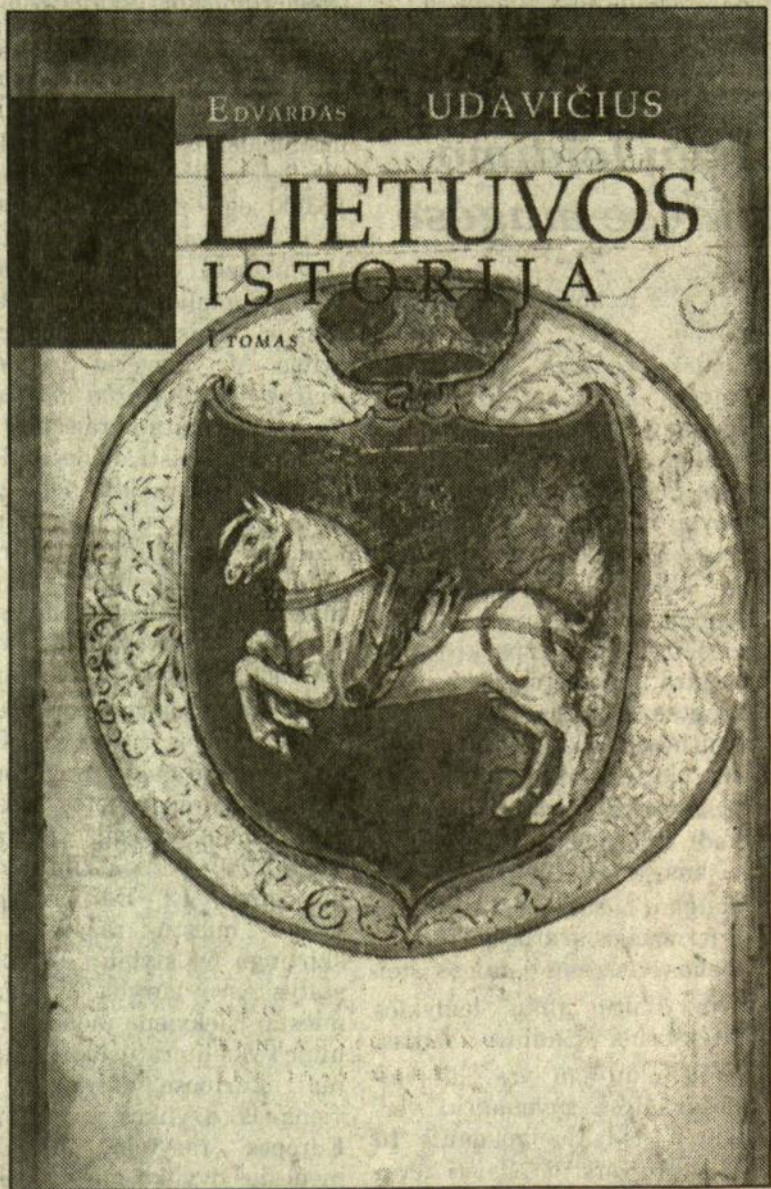
Išvaziavusi Sara Ginaitė-Rubinsonienė apsigyveno Toronte, dėstė sociologijos mokslus Yorko universitete, pradėjo tyrinėti holokausto Rytų Europoje ir Lietuvoje problemas. Tuo tikslu aplankė ne vieną šalį. Beveik kasmet lankosi ir Lietuvoje.

Knygos autorė lieka objektyvi istorijos liudytoja, o ne kaltintoja. *Atminimo knygos* skyrelyje — Lietuvos žydų klastrofos kontekstas ir interpretacija, ji bando nagrinėti holokausto politines, ekonomines, religines ir kitas priežastis. Pabaigoje pateikiamas istorinių dokumentų ir pavardžių sąrašas. Jame minimi ir nacių talkininkai, ir žmonės, pasiaukojantys slėpę žydus, ir daug nukankintų, sušaudytų artimųjų, pažįstamų žmonių.

Jadvyga Godunavičienė

Marija Gimbutienė, vilkinti lietuvių dailininkų jai sukurta Eglės, žalčio karalienės, kostiumą

Lietuvos istorijos priekinio viršelio faksimilė.

Dailininkės kūrybos puokštė Skuodui

Rugsėjo 21 d. pavakary Skuodo muziejuje nuotaikingai skambėjo kaimo kapelos muzika ir dainos — skuodiškiai sveikino Čikagoje gyvenančią dailininkę Magdalena Birutę Stankūnienę, atvykusią į jos kūrybos parodos atidarymą. Dvidešimt aštuonių savo kūrinių rinkinį — dailininkė plačiai išgarsinusi grafikos ciklo „Lietuvos kaimo moters darbai“ ir naujausio grafikos ciklo „Madeinos sodai“ raiziniu, „Gelių“ ciklo tapybos paveikslu — dailininkė atsiuntė anksčiau, prikalbinta Klaipėdos universiteto Menų fakulteto docento, ilgametio Skuodo kultūros namų choro „Apuolė“ vadovo dr. Algio Zaboro, kuris pernai rudenį lankėsi Čikagoje.

Pagerbti lauktos viešnios, praturtinusios dar jauną, tik 1991 m. įsteigtą, muziejų ir nepasididžiavusias atvykti į ekspozicijos atidarymą, susirinko rajono vadovai, kultūrininkai, Skuode vykstančio tarptautinio liaudies meistrų tapymo gamtoje dalyviai. Už kūrybos dovaną dailininkei dėkojo rajono meras Liudvikas

Žukauskas, muziejaus direktorė Irena Marcinkevičienė, dr. Algis Zaboras. Viešnia sakė paskyrusi Skuodui ir naujų savo batikos paveikslų, kurie netrukus pasieks muziejų.

Dideles savo kūrinių kolekcijas, pažintines bei archyvinės medžiagos apie išeivijos dailę rinkinius, daug vertingų leidinių dailininkė Magdalena B. Stankūnienė jau anksčiau yra padovanojusi didžiųjų Lietuvos miestų kultūros ir mokslo įstaigoms — Lietuvos dailės muziejui, Kauno M. K. Čiurlionio dailės muziejui, M. Mazvydo bibliotekai ir kt. Vėliau, pavažinėjusi po Lietuvos miestus ir miestelius, dailininkė įsitikino, kad provincijos kultūros įstaigoms kur kas labiau nei didmiesčiams reikia dėmesio ir paramos. Dabar jai labiau rūpi užkampių Lietuva. Pernai savo naujų batikos kūrinių puokštę ji padovanojo Plungės, Žemaičių dailės muziejuje buvo surengta šių kūrinių paroda. Visokeriopai M. B. Stankūnienė parėmė savo gimtinės — Vilkaviškio krašto muziejų, pernai vasarą jai iškilmingai įteiktos Vilkaviškio

garbės pilietės regalias. Savo kūrinių dailininkė padovanojo atkampių rajonų bibliotekoms.

Šiemet savo kūrinių rinkinius Magdalena paskyrė Rokiškio, Rietavo muziejams, o į Alytaus kraštotyros muziejų pati nuvežė ir padovanojo išeivijoje mirusio dailininko Antano Petrikonio, kilusio iš Dzūkijos, tapybos paveikslą „Ieva“, kurį 1964 m. pirkė šio dailininko parodoje Čikagoje. Alytiškiams M. B. Stankūnienė padovanojo ir tris naujus savo paveikslus iš batikos ciklo „Žemės plapeta“. Iki šiol dailininkės namus Čikagoje puošė ir Viktoro Petravičiaus, kurį dailininkė laiko didžiausiu savo mokytoju, grafikos kūrinių. Du jo paveikslus dailininkė padovanojo savo mokytojo žemiečiams — Zanavykų krašto muziejui.

Pasak M. B. Stankūnienės, pabuvusi Lietuvoje ir išdailininkė per metus sukurtus savo paveikslus, grįžusi į Čikagą ji vėl su nekantrumu ir džiaugsmu žiūri į kūrybos.

Julija Mušinskienė

Dail. Magdalena B. Stankūnienė (pirmoji kairėje) už parodą ir dovanotus kūrinius dėkojo Skuodo rajono vadovams (iš kairės) K. Viršilas, L. Žukauskas ir muziejaus direktorė I. Marcinkevičienė.

Dail. M. B. Stankūnienės kūrybos parodos atidarymo Skuodo muziejuje š.m. rugsėjo 2 d.

JAU PASKIRTOS VISOS JAV LB KULTŪROS TARYBOS PREMIJOS

JUOZAS MASILIONIS — LAUREATAS

JAV LB Kultūros taryba savo posėdyje š.m. rugsėjo 22 d. vienbalsiai nutarė skirti

Juoza Masilionis.

specialią premiją pedagogui Juozui Masilionui už jo viso amžiaus pedagoginį darbą ir didelį įnašą į liuanistinį švietimą išeivijoje.

Premijos mecenatas dr. Jonas Adomavičius.

LAUREATĖ — „TĖVYNĖS GARSŲ“ RADIO PROGRAMA

Išklusius atsiųstus radijo programų įrašus, po ilgų svarstymų, visi komisijos nariai balsų dauguma nutarė šių metų radijo premiją skirti „Tėvynės garsams“, Clevelando lietuvių radijų, vadovaujamam Aldonos Stempuzienės.

Premijos komisija susidedanti iš: garbės pirm. prelato Jono Kučingio, pirmininko Vy-

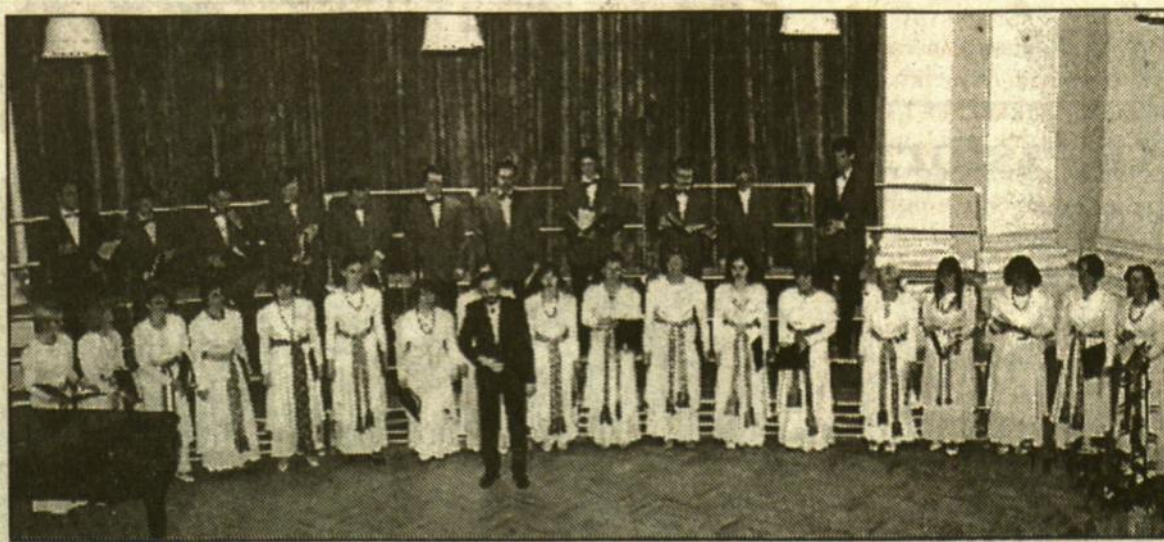
tauto Šeštoko, narių: Alės Rūtos, Algirdo Gustaicio, Raimondos Apeikytės ir Viktoro Ralio.

Aldona Stempuzienė.

JURGIS DAUGVILA — LAUREATAS

JAV LB Kultūros tarybos sudaryta komisija, susidedanti iš: pirmininkės Viktorijos Matrangos ir narių — Giedrės

Kauno mišrus choras „Kamertonas“ koncerto metu Kauno valstybinėje filharmonijoje.

„Kamertonas“ — koks jo skambesys?

Prieš kelias savaites Čikagos lietuvių radijas ir laikraščiai pradėjo skelbti pranešimus apie įvyksiantį koncertą spalio 17 d., Jaunimo centre. Šį kartą laukėme svečio iš Lietuvos, Kauno miesto mišraus choro, „Kamertonas“. (Koncertą rengė „Margutis — II“).

Daugumai Čikagos ir apylinkių klausytojų (šių eilučių autoriui taip pat), iki tol nebuvo tekę girdėti šio choro dainavimo, todėl, savaime aišku, belaukiant koncerto, išliko daug klausimų: koks choro meninis lygis, kuo savitas jų dainavimo „veidas“?

Skaitytojams, kurie neturėjo progos detaliau susipažinti su šio kolektyvo kūrybine biografija, aš pateiksiu trumpą apžvalgą apie „Kamertoną“ meninę veiklą.

Mišrus choras „Kamertonas“ susikūrė 1995 metų vasarą. Choro subūrė Romaldas Mišiukevičius ir choro tarybos pirmininkas Vytautas Normantas. Po pusmečio chorui vadovauti pradėjo Algirdas Viesulas. Chore dainuoja 35 įvairių profesijų dainininkai: muzikos mokytojai, medikai, inžinieriai, studentai ir kiti. Choras su koncertais pasirodo Kauno ir kitų miestų, rajonų koncertų salėse bei bažnyčiose: per metus surengia 15-20 pasirodymų. Kolektyvas yra įrašęs ir išleides garso kasetę „Kaledinės dainos ir giesmės“ (1997) bei kompaktinį diską A. Vivaldi „Gloria“ (1998). Dalyvavo keliuose tarptautiniuose muzikiniuose festivaliuose.

Kolektyvo repertuarą sudar-

ro XVI-XX amžiaus kompozitorių kūriniai.

Kaip matome iš tos trumpos kūrybinės choro biografijos, šis meninis vienetas yra dar labai jaunas. Pagal savo narių muzikinį išsilavinimą, choras negali būti priskiriamas profesionalių kolektyvų, todėl ir mes jį turime vertinti, kaip mėgėjišką, atitinkamai, parenkant ir vertinimo kriterijus.

Mano rašinio tikslas nėra detali atliktų kūrinių analizė. Noriu tik bendrais bruožais pasidalinti patirtais įspūdžiais ir mintimis, kurios išliko, išklusius koncertą.

O pradėti norėčiau ne nuo svečių ir muzikos, o nuo mūsų pačių — žiūrovų. Viena tik gaila, kad tie, kuriems to pastabos bus skiriamos, apie tai neskaitys. Dažniausiai jie tokių rašinių ir neskaito, kitaip gal kiek nors ir susimąstytų apie savo elgesį koncertų metu. Labai keista, bet tokie „klausytojai“ dažniausiai galvoja, jog jeigu jie užmokėjo keliolika dolerių už koncertą, tai gali daryti viską, kas į galvą užteina. Pirmiausiai norėčiau pradėti nuo jų vaikščiojimo pirmyn ir atgal į salę. Pėršiai išveda, koncertų organizatoriai privalo pastatyti bent vieną žmogų prie salės durų, kuris tokius „keliautojus“ įleistų ar išleistų, tik kūriniui pasibaigus. Kita aktuali problema, tai kalbėjimasis, prieš artistams pradėdant kūrinių, ar jo metu. Patikėkite manimi, esant scenoje, viskas visai kitaip atrodė. Kiekvienas atlikėjas nori publikai parodyti visa tai, ką

jis gali geriausia. Kad tai įvyktų, reikalinga viena sąlyga — dėmesys atliktėjui.

Sugrįžkime prie koncerto. Keletas minčių apie dainavimą. Šiame koncerte „Kamertonui“ atstovavo 24 dainininkai. Išklusius pirmąsias dainas, pradėjo aiškėti choro „charakteris“: jo spalva, tembras.

Galėjome jausti, kokia kryptimi šis vienetas yra vedamas, tai yra, didelis vadovo dėmesys, skiriamas garso kultūrai, minkštam frazavimui, detaliam niuansavimui. Galėjome matyti ir girdėti vadovo gaudų muzikavimą su choroistais, jų abipusį savitarpio supratimą, interpretuojant kūrinius. Buvo atskleista ir kita gera choro savybė — susiklausymas, dėl ko galėjome girdėti gerą balsų derėjimą. Gal ir sunku būtų reikalauti iš visų choroistų vienodo įnašo į muzikavimą, (nes, kaip minėjau, ne visi dainininkai yra profesionaliai tam pasiruošę), tačiau, siekiant dar geresnio bendro muzikinio išraiškinimo, visi choroistai vienodai aktyviai turėtų dalyvauti kūrinių atlikime. Šiuo atveju buvo galima matyti, kad visi balsai veda tam tikrą balsų grupę, o kiti yra tarsi jiems pritariantys, todėl jų dainavimo manieroje jaučiamas tam tikras pasyvumas. Norėčiau pastebėti, kad kuriuos trukumus vokalinės technikos srityje ir choroistų, turėjusių tam tikrus solinius įterpimus. Žinoma, V. Klovos Udrio dainos iš operos „Pilenė“ atlikimas buvo visai nereikalingas. Šį minusą norėčiau skirti pir-

miausia vadovui, nes, jeigu vadovas žino, kad dainininkas, kuris turi dainuoti solo, yra užkimes ar nesugeba atlikti tam tikro kūrinio reikiamu lygiu, tai tokį programos numerį reikia tiesiog išbraukti: toks dainavimas labai paakenkia bendram koncerto lygiui.

Programa. Labai didelė reikšmė koncerto sėkmei ir išpūdžiui sustiprinti turi programos parinkimas ir jos teisingas, kryptingas, sąklydus, rezisūrinis sprendimas.

Šio sekmadienio koncerte girdėjome 33 „atskiras“ dainas, kurias jungė tik vienas grandis — jos buvo lietuvių kompozitorių harmonizuotos liaudies dainos, arba jų originalūs kūrinių. Buvo pasirinktas, gal sakysčiau, primityviausias būdas: pranešama daina, dainuojama, po žiūrovų plėtimų vadovas nusilenkia ir vėl bėga prie mikrofono.

Negana to, tarp tų miniatiūrinių dainų kazkas buvo kalbama, pristatinėjama, netgi kazkaip netinkamai šokaliuojama, kas visiškai netiko visos programos bendrai kūrinių atlikimui. Manysčiau, kad vadovas neturėtų būti pranešėjas.

Dar keletas minčių apie koncertinės programos sudarymą. Jeigu koncerte yra atliekama daug nedidelės apimties kūrinių, tai juos kazkokių būdu reikėtų apjungti į nedidelius — lyg ciklus, kurie būtų jungiami kokia bendra idėja: epochos bendrumo, tematinio ryšio ar dar kokios kitos vienišios minties. Suprantama, tada tie keli kūrinių būtų atliekami be plokščių tarpe jų. Tai sudarytų vientisesnį koncerto išpūdį. Dabar mes buvome liudininkai to, kad daina trunka minutę ar šiek tiek ilgiau, o kalbama netgi dar ilgiau. Ir taip buvo ne vieną kartą. O juk, atėjus į koncertą, norisi susikaupti ir pasiklausyti muzikos.

Apibendrinant koncertą, norėčiau pažymėti, jog, nepaisant vienokių ar kitokių trūkumų, „Kamertonas“ choras ir jo vadovai yra idėję daug darbo ir pastangų, kad galėtų pasiekti tai, kas pasiekta. Norisi jiems visiems palinkėti toliau atkakliai siekti meno aukštumų ir vis ieškoti savojo „kamertoniškojo“ skambesio.

Ričardas Sokas

A. Mackaus knygų leidimo fondas tarptautinėse mugėse

Suėjo metai, kai Vilniuje įsikūrė Kultūros ministerijos remiama viešoji įstaiga „Lietuviškos knygos“. Ta proga surengtoje spaudos konferencijoje buvo pabrėžta, kad šios įstaigos svarbiausias tikslas — lietuviškos knygos propaganda pasaulyje, vertėjų ir kitų šalių leidyklų skatinimas versti lietuvių literatūrą į kitas kalbas ir leisti knygas užsienyje.

Viešosios įstaigos direktorė J. Zabarskaitė spaudos konferencijoje sakė, kad vienas artimiausių projektų — vasario mėnesį Vilniuje surengti didelį knygų mugę. Kartu su Lietuvos leidyklomis, joje dalyvaus ir egzodo literatūrą gražiai leidžiantis Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas. Margoje mugės programoje numatyti susitikimai su išeivijos rašytojais. Į mugę kviečiami Jonas Mekas, kurio stambiai lietuviškųjų dienoraščių knygą leidykla „Baltos lankos“ skuba išleisti iki to laiko, o taip pat Tomas Ven-

Jurgis Daugvila.

ŠVIETIMO PREMIJA „MAIRONIO“ LIT. MOKYKLAI BOSTONE

JAV LB Švietimo taryba paskyrė premiją „Maironio“ liuanistinei mokyklai 50 metų sukakties gyvavimo proga.

Šių trijų premijų mecenatas yra Lietuvių fondas.

clova ir Ichokas Meras iš Izraelio.

Viešoji įstaiga „Lietuviškos knygos“ kartu su 15 Lietuvos leidyklų taip pat dalyvauja spalio mėn. rengiamoje garsiojoje tarptautinėje Frankfurto knygų mugėje. Ir šioje mugėje su savo knygomis dalyvauja A. Mackaus knygų leidimo fondas. Šioje mugėje lietuviškos knygos paskirtas 84 kvadratinį metrų plotas. Parengtas. Šiai parodai skirtas įvairiakalbis knygų katalogas. Jis platinamas taip pat per užsienio valstybių ambasadas, kad informacija apie lietuviškas knygas pasiektų kuo daugiau pasaulio šalių. Tokios informacijos svarbą pabrėžė ir vienas viešosios įstaigos steigėjų „Baltų lankų“ leidyklos direktorius Saulius Žukas.

Poslinkių jau yra. Iš įvairiose šalyse gyvenančių vertėjų ir leidyklų jau gauta 10 parašų versti ir išleisti lietuviškas knygas. Švedų leidykla „Ariel-Forlags“ ab gondolin“

užsimojusi išleisti T. Venclovo eilėraščių rinktinę net 15,000 egz. tirazu. Tokiu tirazu Švedijoje leidžiamos tik zinomiausių poetų knygos. Viena Suomijos leidykla pasiūlymą išleisti kauniečio rašytojo M. Zingerio romaną „Aplink fontaną, arba mažasis Paryžius“. Gauta paraška ir iš Ukrainos išleisti dvidešimties Lietuvos poetų rinktinę. Lenkijos vyriausybė remia šiuolaikinius lietuvių literatūros antologijos išleidimą. Vertimais į kitas kalbas labiau susidomėjo D. Sruoginytė, kiti išeivijos vertėjai bei rašytojai.

Konferencijoje buvo pristatyta šios įstaigos ir Goethe instituto Vilniuje nauja programa. „Miestų Europa: vietos laikas literatūroje“. Pagal šį projektą, 2000 metais į Vilnių bus kviečiama 12 Europos didžiųjų miestų rašytojų iš skirtingų valstybių. Jie pristatys savo kūrybą ir savąjį miestą. Kiekvieną mėnesį Vilniuje vyks literatūriniai renginiai, kuriuose dalyvaus po vieną iš dvylikos kviečiamų Europos rašytojų. Dvylika mėnesių, dvylika miestų, dvylika rašytojų.

A. Naujokaitis